

Олександр Назарчук
ORCID iD 0000-0001-7581-0938
Павло Сацький
ORCID iD 0000-0003-3817-7971

УДК 327:341.24](4-191.2:477.8)"1938"
DOI: 10.28925/2524-0757.2019.2.9

КАРПАТСЬКА УКРАЇНА ЯК ФАКТОР У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОНФІГУРАЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті досліджено фактор Карпатської України у політиці великих держав Європи щодо формування політичної конфігурації в Центральній Європі наприкінці 1930-х років, після Мюнхенської конференції 30 вересня — 2 жовтня 1938 р. Здійснено аналіз процедури перегляду Сен-Жерменського і започаткування перегляду Тріанонського мирних договорів, що визначали міжнародний статус Карпатської України. Основну увагу приділено позиції Німеччини й Італії у питанні становища Карпатської Русі. Здійснено аналіз політико-правових умов, у яких українські державотворчі сили намагалися реалізувати право на самовизначення українського народу в Карпатській Русі.

Ключові слова: Карпатська Русь, Мюнхенська конференція, Чехословаччина, Німеччина, Сен-Жерменський договір, українське державотворення.

Oleksandr Nazarchuk,
Pavlo Satskyi

CARPATHIAN UKRAINE AS A FACTOR IN THE PROCESS OF TRANSFORMATION THE POLITICAL CONFIGURATION IN CENTRAL EUROPE ON THE EVE OF WORLD WAR II

The article studies the Carpathian Ukraine's factor in the policy of European countries according to the political configuration in the Central Europe in late 1930s after the Munich Conference, 30 September — 2 October, 1938. The author has used both historical research methods and methodological techniques of jurisprudence. It is analysed international legal documents, in particular, the Treaties of Saint-Germain and Trianon determining the Central Europe's policy after the end of World War I. The provisions of the Czechoslovak Constitution of 1920 are also analysed. The process of revising the Treaty of Saint-Germain and initiating the revision of the Treaty of Trianon determining the Carpathian Ukraine's status is analysed. It is underlined the German and Italian positions on the Carpathian Ruthenia's situation. Diplomatic correspondence of the German Ministry of Foreign Affairs, covering the position of not only Germany but also Italy, Poland, Hungary, and Romania appealing to the Central Europe's policy after launching the procedure of revising the peace treaties summing up the results of World War I, is used to address that problem. It is analysed the political and legal conditions of the Ukrainian state-established forces trying to realize the right to self-determination of the Ukrainian people in the Carpathian Ruthenia. The study of the problem of the Carpathian Ukraine's factor in the policies of big European states with respect to structuring the Central Europe's policy reveals that the strengthening of the policies of Poland and Italy towards the regional bloc foundation became possible after the Munich Conference of 1938. Such bloc provided for strategic consolidation of such Central European countries as Poland (which was expected to play a leading role in that bloc), Hungary, and Romania, while Italy assigned itself the role of a strategic partner of the bloc. However, the fact of existence of the Carpathian Ukraine (initially, as an autonomous territory within Czechoslovakia) obstructed such geopolitical formation. The bloc in the Central Europe with Polish domination and Italian strategic partnership was wholly at odds with geopolitical interests of Germany. Actually, that was the reason behind German support to the Carpathian Ukraine. However, the change in the German strategic plans regarding the future of Poland caused the revision of the policy to support the Carpathian Ukraine.

Key words: Carpathian Ruthenia, Munich Conference, Czechoslovakia, Germany, Saint-Germain Treaty, Ukrainian state-building.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019

© Назарчук О., Сацький П., 2019

Карпатська Україна наприкінці 1930-х років опинилась у становищі, яке здавалося сприятливим для реалізації давнього прагнення українського народу — створення власної держави й перспективи соборності українських земель у єдиній національній державі. Ідея початку створення соборної української національної держави від побудови держави у Закарпатті озвучувалась і на неї відреагував СРСР. Проте, як виявилось в процесі забезпечення міжнародно-правового становища Карпатської України, така перспектива була оманливою. Незважаючи на постійні контакти керівництва нацистської Німеччини із окремими представниками українського національно-визвольного руху, офіційний Берлін неодноразово декларував відсутність свого інтересу в створенні незалежної України. У тому числі й створення самостійної України у Карпатській Русі могло сприяти розв'язанню лише локальних питань для Німеччини, але Гітлер був зацікавлений у глобальному переоблаштуванні Європи.

Проблематиці українських державотворчих процесів у Закарпатті й спробам добитися визнання суверенітету Карпатської України присвячено низку робіт українських дослідників, зокрема П. Стерчо, а також російських — А. Пушкаша і В. Мар'їної та зарубіжних (Malkewicz A., 2015. С. 284–298). Радянська історіографія проблематику українського державотворення у Карпатській Україні розглядала з ідеологічної точки зору, продовженням якої є нинішня російська історична наука. Остання подає прагнення українського національного руху, вже спираючись на більш широку джерельну базу, як прагнення здійснювати політику в ключі великих держав. Українська історіографія змальовує проблеми українського державотворення в Карпатській Русі кінця 1930-х років, здебільшого досліджуючи внутрішні прагнення українців краю використати можливості, які виникли у результаті протистояння великих держав і їхні намагання змінити канстеляцію Центральної Європи. Проте очевидно є потреба більш ґрунтовного дослідження міжнародної ситуації навколо українського питання в Карпатській Русі.

Метою статті є аналіз міжнародно-політичної ситуації навколо спроби самовизначення українців Карпатської Русі після Мюнхенської конференції 30 вересня — 2 жовтня 1938 р. до виникнення ідеї проведення німецько-італійського арбітражу, який відбувся 2 листопада цього ж року.

Україна в першій половині ХХ ст. не змогла створити власної держави і стати суб'єктом міжнародного права. Проте українці після Версальського миру 1919 р. стали другою за чисельністю нацією в Європі після німців, яка була розділена між кількома державами. Питання

захисту прав національних меншин постало для Європи після Першої світової війни однією із найбільш важких проблем глобальної безпеки. Національні меншини, що опинилися у складі таких держав Європи, як Польща, Чехословаччина, Румунія і Югославія, отримали захист відповідно до норм мирних договорів, якими було підбито підсумки Першої світової війни, а також договорами цих держав із союзниками по Антанті. Українці, крім УРСР у складі СРСР, опинилися також під суверенітетом Польщі, Чехословаччини й Румунії. Їхні національні права було затверджено як міжнародними угодами, так і (на вимогу договорів союзників по Антанті) зафіксовано у Конституціях цих країн (Ллойд Джордж Д., 1957. С. 486–487). Національні права українців, які опинилися у складі Польщі, було зафіксовано і Ризьким договором із РСФРР та УСРР 1921 р. Ці норми для СРСР були зручним засобом здійснювати регулярний тиск на зовнішньополітичний курс Польщі, а зважаючи на участь цієї держави у союзних договорах із Румунією, і на останню. Чехословаччина опинилась у найбільш складному становищі серед держав Центральної Європи, маючи намір стати взірцем «Східноєвропейської Швейцарії» — багатонаціональної держави, де усі національності мають вільні права для свого розвитку й комфортно себе почувають. Польща й Румунія на початку 1930-х років зняли із себе встановлені договорами із країнами Антанти зобов'язання щодо забезпечення прав національних меншин, ухваливши нові конституції без цих положень. Чехословаччина свою Конституцію 1920 р. не змінила, і вона лишалась чинною до захоплення країни Німеччиною у 1938 р. Польща прийняла нову Конституцію у 1934 р., якою зняла із себе зобов'язання щодо забезпечення прав національних меншин. Її мотивацією стало те, що такі положення не застосовували щодо себе великі держави (Ллойд Джордж Д., 1957. С. 492). Цей крок було здійснено за підтримки з боку Німеччини, яка отримала у відповідь схвалення від Польщі у питанні ремілітаризації. Причому польсько-німецьке зближення відбувалося під негативом для Чехословаччини, оскільки Німеччина мала чіткі претензії щодо Судетської області в складі Чехословаччини, а Польща — щодо Тешинської Сілезії. У свою чергу, претензії до Чехословаччини мала й Угорщина щодо Карпатської Русі, краю населеного здебільшого українцями. Питання Карпатської Русі було доволі складним у процесі підготовки мирних договорів із Австрією у 1919 р. (Сен-Жерменський) й Угорщиною в 1920 р. (Тріанонський). Так, у своєму щоденнику Г. Нікольсон застерігав щодо прагнення Чехословаччини отримати собі Карпатську Русь, що цей край населений своєрідними «червоними» (у розумінні більшовиків), так характеризували русинів (Нікольсон Г., 1945. С. 219).

Відповідно до Конституції Чехословаччини 1920 р. Карпатська Русь мала отримати статус автономного краю (*Zákon ze dne 29. února 1920*, 1920). Проте не отримала його аж до 1938 р., коли в результаті рішень Мюнхенської конференції відбулися зміни у конституційному устрої цієї держави. Основними мотивами ненадання Карпатській Русі автономного статусу було те, що серед населення цього краю недостатньо кваліфікованих управлінців, особливо після масового похищення цієї території угорцями. Крім того, для Чехословацької держави було принциповим не допускати угорців до управління в цьому краї, а тому земельна реформа в Карпатській Русі відбулася в конфіскаційній формі на користь українського населення.

На початок 1938 р. міжнародно-правовою основою для статусу Карпатської Русі залишалися Сен-Жерменський і Тріанонський договори, що їх активно почала від 1938 р. переглядати Німеччина. Як-от, із аншлюсом Австрії у 1938 р. Німеччина стала суб'єктом Сен-Жерменського мирного договору і тому отримала змогу ініціювати його перегляд. Проте слід звернути увагу на дипломатичну підготовку аншлюсу Австрії. Основною її складовою була позиція Італії, яка на 1938 р. уже визначилась із союзницькими відносинами з Німеччиною. Однак Італія послідовно протидіяла прагненням Німеччини здійснити аншлюс Австрії, і лише 1938 р. союзникам вдається досягнути згоди у цьому питанні. Фактично Італія поступилась позицією щодо суверенітету Австрії в обмін на її виключні інтереси в Середземному морі (Пушкаш А., 2007. С. 250, 258). Попри таку поступку, Італія прагнула залишити за собою право впливу на ситуацію в Центральній Європі. Тому італійський диктатор Б. Муссоліні намагався посісти активну позицію щодо формування нової конфігурації системи міждержавних відносин у регіоні. На той час Італія мала усталену систему договорів із країнами регіону, яку заклала у статусі країни-переможниці в Першій світовій війні, зокрема із Угорщиною, країною, яка зазнала поразки й прагнула реваншу. При цьому Польща розглядала Угорщину як свого перспективного союзника для формування у Центральній Європі блоку держав із прагненням здійснювати власну політику, що йшло врозріз із бажанням Німеччини конструювати Середню Європу за німецького домінування.

У положеннях Сен-Жерменського договору, суб'єктом якого після аншлюсу Австрії стала Німеччина, було передбачено зобов'язання Чехословаччини прийняти будь-яке рішення головних союзних держав, спрямоване на захист національних, мовних, расових та релігійних меншин. Тобто, прийняти до виконання рішення, навіть якщо воно спрямоване на перегляд територіальних меж Чехословаччини. Зважаючи на

недієздатність інституцій Ліги Націй на той час, фактично таке рішення могли приймати головні союзні держави, оминаючи цю міжнародну організацію. На Мюнхенській конференції у 1938 р. було ухвалено рішення на перегляд територіальних меж Чехословаччини на користь Німеччини. Фактично конференція у Мюнхені була рішенням трьох головних союзних держав — Франції, Великої Британії та Італії, а також Німеччини — суб'єкта двох договорів — Версальського і Сен-Жерменського. Ще дві — США і Японія — виявили прагнення не втручатися у європейську континентальну політику.

Німеччина й Італія підтримали на Мюнхенській конференції територіальні претензії до Чехословаччини з боку Польщі й Угорщини (Запись беседы, 1981. С. 208). Італія та Німеччина погодилися на вимогу Франції і Великобританії надати гарантії безпеки та територіальної цілісності Чехословаччині, але за умови, що це зобов'язання вони візьмуть після задоволення територіальних вимог Польщі та Угорщини (Соглашение, 1979. С. 330). Польща отримала від території Чехословаччини Тешинську Сілезію, а Угорщина — невелику частину Карпатської Русі. Таким чином, підтримавши претензії Угорщини на території Карпатської Русі, Німеччина фактично ініціювала також перегляд і Тріанонського мирного договору на користь Угорщини. Власне, закладення передумов для останнього стимулювало відмову Румунії підтримувати ініціативи Польщі у Центральній Європі. Початком перегляду Тріанонського договору було закладено підвалини руйнування системи версальських положень щодо усіх країн блоку Малої Антанти, який спирався на союзницькі відносини із Францією. Також Румунія поставилась із настороженістю до польських ініціатив перегляду територіальних меж Чехословаччини, оскільки перебувала із цією державою у блоці Мала Антанта, що мав антиугорське спрямування й передбачав взаємні гарантії державами-учасниками їх територіальної цілісності. Тому Румунія зайняла позицію на підтримку свого союзника по Малій Антанті — Чехословаччини — і не забажала перебувати у ключі зовнішньополітичних ініціатив Польщі у Центральній Європі.

Оцінюючи результати Мюнхенської конференції 30 вересня — 2 жовтня 1938 р., слід окремо відзначити позицію Італії, оскільки результати, здобуті цією державою, мали вагоме значення у процесі ревізії Тріанонського договору й перегляду міжнародного статусу українських територій у складі Чехословаччини (Карпатська Русь) й Румунії (Бессарабія і Північна Буковина). Італія була задоволена результатами Мюнхенської конференції, оскільки вони сприяли послабленню регіональних союзів, якими гарантувалась стабільність територіальних відносин

на Балканському півострові. Після Мюнхена італійська позиція щодо Центральної Європи починає відігравати ключову роль, на що впливали не лише її традиційні відносини з Польщею, Румунією і Угорщиною, які склались ще до епохи А. Гітлера, а також позиція Великобританії, яка вважала за більш ефективне щодо Центральної Європи здійснювати політику на основі двосторонніх відносин із Німеччиною та Італією.

Після аншлюсу Німеччиною Австрії і під час Мюнхена Англія та Франція сподівались на систему взаємних гарантій, що мала скластися в Центральній Європі. Зокрема, внаслідок приєднання Австрії між Німеччиною та Італією й після Мюнхенської конференції між Німеччиною і Чехословаччиною потенційно було закладено можливість взаємних гарантій між Чехословаччиною, Польщею і Угорщиною. Таким чином, мало бути в договірній формі закладено систему взаємних гарантій. Проектом системи гарантій у Центральній Європі не передбачалось врегулювання українського питання із врахуванням етнічного фактору. Тому проблема Карпатської України залишалась внутрішньочехословацькою. Мюнхенський же акт подавався як перший мирний перегляд статусу території у дусі самовизначення народів (Circular of the State Secretary. Telegram. Berlin, October 3, 1951. P. 18). Оскільки в Мюнхені у форматі чотирьох не було врегульовано процедуру вирішення Чехословаччиною польської та угорської проблем, то фактично територіальна цілісність цієї держави після конференції не була гарантована.

Одразу після Мюнхена Польща висуває до Чехословаччини ультиматум щодо територіальних поступок, погрожуючи вторгненням (Note verbal, 1951. P. 7). Угорський уряд, навпаки, вів більш стриману політику, радячись у всіх своїх ініціативах із Німеччиною (Memorandum by the States Secretary. Berlin, October 1, 1951. P. 8). Причиною такої стриманості й нерішучості була військова і дипломатична слабкість Угорщини, а тому остання прагнула перебувати у ключі ревізійністської політики Німеччини. Зокрема, 3 жовтня 1938 р. Угорщина висунула вимогу до Чехословаччини передати їй прикордонні міста в Карпатській Русі — Берегове і Чоп — на знак нормалізації відносин (Шифрованная телеграмма министра иностранных дел Кальмана Каня, 1962. С. 111). Цей дипломатичний демарш нагадував скоріше зондування політичної ситуації та реакції основних суб'єктів Мюнхенського процесу. Румунія ж у ситуації, яка склалась після Мюнхена, посилалась на свої зобов'язання в рамках Малої Антанти, мотивуючи необхідність їх виконання імпульсивними діями угорської сторони щодо Чехословаччини (Circular of the Director of the Political Department. Telegram. Berlin, October 1, 1951. P. 8). Намагання зберегти дію гарантійних

договорів Малої Антанти було прагненням забезпечити можливість протидіяти проявам угорського ревізійнізму. У цьому багатокутнику дипломатичного протистояння в Центральній Європі знову центральне місце посіло питання Карпатської Русі, яка де-юре лишалась у складі Чехословаччини. Проте політико-правова база статусу останньої була дуже ненадійною, зважаючи на низку переглядів та претензій щодо її територіальної цілісності з боку сусідніх держав.

У цей час українські державотворчі сили в Карпатській Русі прагнули розпочати роботу з концентрації українського соціального капіталу в багатонаціональному краї, де була дуже складна етнічна ситуація. Цим намагалися скористатися сусідні держави Польща й Угорщина, засилаючи диверсійні групи і розхитуючи політичну ситуацію. Навколо ж Карпатської Русі розгортається міжнародна дипломатична баталія. Позиції країн Європи щодо Карпатської Русі свідчили про її мале значення для інтересів європейських держав, оскільки національний капітал українців поза межами УРСР був незначний і надто розпоршений, і лише геополітичне значення Закарпаття на 1938–1939 рр. давало можливість українським державницьким потугам виявити себе й реалізувати. Після Мюнхенської конференції члени Малої Антанти Югославія і Румунія прагнули бути посередниками у вирішенні угорсько-чехословацького територіального спору навколо Карпатської Русі й Словаччини, намагаючись зробити все можливе, аби зберегти дієздатним свій гарантійний союз. Своєю чергою, Німеччина виступила категорично за повне усунення цих держав від цього процесу (Стерчо П., 1994. С. 161). З іншого боку, позиція Польщі, країни, що була пов'язана союзними відносинами із Румунією, полягала у створенні підконтрольної їй незалежної Словаччини і включенні Карпатської Русі до складу Угорщини (Ibid. С. 162). Польща продовжувала здійснювати дипломатичну роботу, спрямовану на зближення із Угорщиною і створення польсько-угорсько-румунського блоку в Центральній Європі. Німеччина виступала категорично проти спільного кордону між Угорщиною і Польщею, оскільки це їй було не вигідно через військово-стратегічні мотиви (Ibid. С. 163), адже територія Чехо-Словаччини, держави, яка після Мюнхенської конференції цілковито перебувала у ключі німецької зовнішньої політики, мала для Німеччини значення як транзитна територія для сполучення із Румунією. Слід зазначити, що Німеччина із Румунією вела активну торгівлю й отримувала стратегічні матеріали, такі як зерно і нафту. Крім того, реалізація польського плану переоблаштування Чехо-Словаччини призвела б до ізоляції Німеччини від угорсько-румунського кордону та обмежила її політичний

вплив у регіоні. Отже, саме антипольська позиція Німеччини давала можливість Карпатській Україні декілька місяців зберігати свій автономний статус у складі Чехо-Словаччини і плекати надії на опіку з боку Німеччини.

Уряд Чехо-Словаччини 3 жовтня 1938 р. прагнув домовитись із Угорщиною щодо територіальних суперечностей у двосторонньому порядку (*The Chargé d' Affaires in Czechoslovakia to the Foreign Ministry. Telegram. Prague, October 4, 1951. P. 31*). А Угорщина, своєю чергою, висувала ідею добровільного приєднання до неї Словаччини і Карпатської України. Водночас угорська сторона декларувала готовність надати Словаччині територіальну автономію, а Карпатській Україні лише національно-персональну, зважаючи на значний відсоток угорського населення на її території та страх Польщі перед українським націоналізмом унаслідок появи української автономії. Польща була схильна до незалежності Словаччини, оскільки це відкривало їй можливість встановлення свого протекторату над нею (*Ibid. P. 32*).

На 7 жовтня 1938 р. у Німеччині сформувалась позиція щодо майбутнього Карпатської України, згідно з якою вона у статусі незалежної держави вважалась нежиттєздатною. Проте українське питання було затребуваним, оскільки українці становили меншість у складі чотирьох держав, до яких входили українські етнічні території (а після включення до складу Угорщини територій Карпатської Русі з містами Чоп і Берегове — вже п'яти), будучи при цьому чисельною нацією на етнічній карті Європи. У той же час німецька позиція відкидала доцільність встановлення спільного польсько-угорського кордону як такого, що закладає підвалини антинімецького блоку в Центральній Європі, а тому Німеччина вважала за доцільне створити Карпато-Українську автономію в Словаччині або Чехо-Словаччині (*Memorandum by the Director of the Political Department. Berlin, October 7, 1951. P. 48*). Тож німецька сторона заявила про підтримку ідеї самовизначення українців у Карпатській Русі, категорично виступаючи проти створення спільного польсько-угорського кордону (*Circular of the State Secretary. Telegram. Berlin, October 10, 1951. P. 52*). Так, повноважне представництво СРСР у Берліні у жовтні 1938 р. повідомляло до Москви, що Німеччина підтримує створення української держави у Карпатській Русі, маючи агресивні плани щодо Сходу, й виступає проти встановлення спільного польсько-угорського кордону (Марьина В., 2003. С. 8).

Після Мюнхенської конференції та ухвалення нею протоколу, що відкривав можливість для задоволення територіальних претензій Угорщини, 8 жовтня 1938 р. в Ужгороді сформувався уряд під проводом А. Броді, який здійснював проугорську

політику. Однак він протримався недовго і був усунений за ініціативи Праги. Це, своєю чергою, спонукало Угорщину до початку проведення арбітражу за участю Німеччини та Італії. Водночас з боку Угорщини здійснюється агентурна робота у Закарпатті серед населення (Стерчо П., 1994. С. 33). Активізація підривної діяльності Угорщини в Карпатській Русі створює додаткову базу зовнішнього втручання у чехословацьку проблему. 14 жовтня 1938 р. угорська сторона висувала можливість проведення плебісциту в Словаччині й Карпатській Русі, прагнучи здобути підтримку населення на свою користь. Та А. Гітлер відмовляється угорського міністра від такого кроку, мотивуючи, що результат таких дій може бути сумнівний (*Memorandum by an Official of the Foreign Minister's Personal Staff. Munich, October 14, 1951. P. 73*).

Самостійні переговори представників Словаччини і Карпатської України із Угорщиною не дають бажаного компромісу обом автономним краям (Стерчо П., 1994. С. 165). 17 жовтня 1938 р. прем'єр-міністр Карпатської Русі просить німецького посла у Празі про сприяння його аудієнції у міністра закордонних справ Німеччини і в А. Гітлера (*The Chargé d' Affaires in Czechoslovakia to the Foreign Ministry. Telegram. Prague, October 17, 1951. P. 81*). А 19 жовтня 1938 р. відбувається зустріч представника Карпатської України із міністром закордонних справ Німеччини Й. Ріббентропом, у ході якої українська сторона мотивує необхідність збереження адміністративної цілісності краю економічними аргументами. Німецька сторона заявила, що кордони Карпатської України іще не визначено остаточно і що території із переважно угорським населенням мають відійти до Угорщини (*Memorandum by an Official of the Foreign Minister's Personal Staff. Munich, October 19, 1951. P. 90–91*).

У той самий час Польща здійснює дипломатичну роботу навколо Румунії, обіцяючи їй частину Карпатської Русі, аби вона підтримала створення польсько-угорського спільного кордону шляхом включення до складу Угорщини Карпатської Русі. Та Румунія не погоджується (Стерчо П., 1994. С. 169). Водночас, відчуваючи напругу політичної ситуації, Угорщина схилилась до того, аби до її складу увійшли території із більшістю угорського населення, а Польща відстоювала ідею включення всієї Карпатської Русі до складу Угорщини. Німеччина продовжувала стояти за етнографічний принцип встановлення кордонів (Стерчо П., 1994. С. 171), категорично відкидаючи польський варіант переоблаштування Чехо-Словаччини. А 26 листопада 1938 р. німецька сторона заявила Румунії, що прагне підтримувати український національний рух, спрямований проти СРСР. У відповідь румунська сторона виявила настороженість у питанні

створення української держави і не бажання терпіти Угорщину, СРСР і Болгарію в існуючих кордонах. Також Румунія задекларувала бажання забезпечити їй сполучення із Німеччиною через Карпатську Україну і через ту ж територію покращити сполучення із Польщею (Ministerialdirektor Wohlthat, 1953. P. 345).

Паралельно продовжувалася німецька політика щодо Угорщини. 20 жовтня 1938 р. Німеччина через свого посла в Будапешті наполягала на двосторонньому, тобто угорсько-чеському, погодженні питання передачі Чехо-Словаччиною територій із більшістю угорського населення, зважаючи на економічні особливості регіону, при цьому до Угорщини обов'язково мали відійти міста Ужгород і Мукачеве. Угорська ж сторона продовжувала наполягати на проведенні плебісциту (The Minister in Hungary to the Foreign Ministry. Telegram. Budapest, October 20, 1951. P. 94).

Після Мюнхенської конференції Італія розгорнула діяльність щодо створення в Центральній Європі блоку на зразок системи колективної безпеки. Це утворення мало забезпечити статус-кво в регіоні й безпеку, зокрема гарантії для Чехо-Словаччини щодо трьох сусідніх держав — Німеччини, Польщі й Угорщини — шляхом її приєднання до блоку Осі (Galeazzo Ciano, 2002. P. 139). Крім того, Італія посіла категоричну позицію щодо права самовизначення Словаччини і непорушності її територіальних меж. Водночас підтримала прагнення Польщі й Угорщини встановити спільний кордон між ними за рахунок території Карпатської Русі. Зокрема, 15 жовтня 1938 р. угорська сторона зверталася до Італії із проханням допомоги у питанні звільнення угорських бойовиків, захоплених у Карпатській Русі (Ibid. P. 142–143). Пороте Румунія була категорично проти такої схеми політичного устрою Центральної Європи.

На думку міністра закордонних справ Італії Г. Чіано, Берлін також підтримав рішення щодо встановлення спільного кордону. Більше того, якщо це не буде зроблено, Г. Чіано вважав за

імовірне захоплення всієї Чехо-Словаччини Німеччиною, розглядаючи гіпотетичну можливість спільного кордону між Німеччиною і Румунією (Ibid. P. 140). Італія навіть висловлювала ідею повторення конференції чотирьох держав заради розв'язання питання претензій Угорщини на територію Карпатської Русі (Ibid. P. 142). До такого рішення її підштовхувала угорська дипломатія. Своєю чергою, Б. Муссоліні висунув пропозицію провести конференцію в Генуї (Шифрована телеграма начальника канцелярії міністра иностранных дел Венгрии Иштвана Чаки, 1962. С. 114). Отже, Італія прагне перетягнути на себе центр впливу на Центральну Європу. Хоча вже на 15 жовтня 1938 р. італійська позиція щодо спільного польсько-угорського кордону змінюється, вочевидь, під впливом німецької позиції (Galeazzo Ciano, 2002. P. 143).

Таким чином, за ініціативи нацистської Німеччини щодо перегляду системи устрою Центральної Європи для українських державотворчих сил склалась тимчасова ситуація, яка дала змогу заявити про державницькі потуги українського народу. Проте це виявилось незручним для сусідніх із Чехословаччиною держав, таких як Угорщина, Польща й Румунія та великих держав Європи, як Франція, Великобританія, Італія. Німеччина виявила лише тактичну зацікавленість в українському питанні, використовуючи його як основу для недопущення створення антинімецького блоку в Центральній Європі. Схвальна позиція щодо українських державницьких прагнень у Карпатській Русі з боку Німеччини дала змогу продемонструвати можливість мобілізації соціального й економічного потенціалу етнічних територій українців, проте ця позиція була лише короткостроковою.

Проблема значення Карпатської Русі (України) у міжнародній політиці має великі перспективи для подальшого дослідження. Зокрема, більш глибокого вивчення потребує позиція Італії щодо формування нового політичного устрою Центральної Європи у період після Першого Віденського арбітражу 2 листопада 1938 р.

ДЖЕРЕЛА

1. Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах: в 2 т. М.: Изд-во иностранной литературы, 1957. Т. 2. 556 с.
2. Запись беседы А. Гитлера с премьер-министром Великобритании Н. Чемберленом. 22 сентября 1938 г. *Документы и материалы кануна Второй мировой войны. 1937–1939: в 2 т. / Земсков И.* (отв. ред.) и др. М.: Изд-во политической литературы, 1981. Т. 1. С. 201–210.
3. Марьина В.В. Закарпатская Украина (Подкарпатская Русь) в политике Бенеша и Сталина. 1939–1945. Документальный очерк. М.: Новый хронограф, 2003. 304 с.
4. Наумов А.О. Дипломатическая борьба в Европе накануне Второй мировой войны. М.: РОССПЭН, 2007. 416 с.
5. Никольсон Г. Как делался мир в 1919 г.; вступит. ст. и общ. ред. И.М. Майского; пер. с англ. под ред. И.С. Звавича. М.: Госполитиздат, 1945. 298 с.

6. Пушкаш А. Цивілізація або варварство: Закарпаття 1918–1945. М.: Європа, 2006. 564 с.
7. Соглашение, заключенное между Германией, Великобританией, Францией и Италией в Мюнхене. 29 сентября 1938 г. Дополнительная декларация № 1. *Документы по истории мюнхенского соглашения. 1937–1939* / редкол.: Мальцев В., Спачил Д. и др. М.: Изд-во политической литературы, 1979. С. 330.
8. Стерчо П. Карпато-українська держава: до історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках. Л.: За вільну Україну, 1994. 288 с.
9. Шифрованная телеграмма министра иностранных дел Кальмана Каня посланнику в Чехословакии Яношу Ветштейну. Будапешт, 3 октября 1938 г. *Венгрия и Вторая мировая война. Секретные дипломатические документы по истории кануна и периода войны* / под ред. Пушкаш А. М.: Изд-во иностранной литературы, 1962. С. 111.
10. Шифрованная телеграмма начальника канцелярии министра иностранных дел Венгрии Иштвана Чаки министру иностранных дел Венгрии Кальману Каня. Рим, 14 октября 1938 г. *Венгрия и Вторая мировая война. Секретные дипломатические документы по истории кануна и периода войны* / под ред. Пушкаш А. М.: Изд-во иностранной литературы, 1962. С. 114.
11. Circular of the Director of the Political Department. Telegram. Berlin, October 1, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945). Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1951. P. 8.
12. Circular of the State Secretary. Telegram. Berlin, October 3, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945). Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1951. P. 18.
13. Circular of the State Secretary. Telegram. Berlin, October 10, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945). Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1951. P. 52.
14. Galeazzo Ciano Diary. 1937–1943. N.-Y.: Enigma books, 2002. P. 139.
15. Ілськи З., Малкевич А. Проблема автономії Закарпаття в періоді приналежності до Чехословаччини (1919–1939). *Регіональна політика: законодавче регулювання та практична реалізація: матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 24–25 листопада 2015 р.)* / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т будівн. і архіт. та ін. К.–Т.: Астон, 2015. С. 284–298.
16. Memorandum by an Official of the Foreign Minister's Personal Staff. Munich, October 14, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945). Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1951. P. 73.
17. Memorandum by an Official of the Foreign Minister's Personal Staff. Munich, October 19, 1938. // *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945). Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1951. P. 90–91.
18. Memorandum by the Director of the Political Department. Berlin, October 7, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945). Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1951. P. 48.
19. Memorandum by the States Secretary. Berlin, October 1, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945). Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1951. P. 8.
20. Ministerialdirektor Wohlthat to Ministerialdirektor Wiehl. Berlin, December 1, 1938. *Documents on the German Foreign Policy. 1918–1945. Series D. (1937–1945). Volume V. Poland; the Balkans; Latin America; The Smaller Powers June 1937 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1953. P. 345.
21. Note verbale from the British Embassy. Berlin, 1st October, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945). Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1951. P. 7.
22. The Chargé d' Affaires in Czechoslovakia to the Foreign Ministry. Telegram. Prague, October 4, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945). Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939.* Washington: United States Government printing office, 1951. P. 31.

23. The Chargé d' Affaires in Czechoslovakia to the Foreign Ministry. Telegram. Prague, October 17, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945)*. Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939. Washington: United States Government printing office, 1951. P. 81.
24. The Minister in Hungary to the Foreign Ministry. Telegram. Budapest, October 20, 1938. *Documents on German Foreign policy. 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945)*. Volume IV. The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939. Washington: United States Government printing office, 1951. P. 94.
25. Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. URL: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

REFERENCES

1. Ciano, G. (2002). *Diary. 1937–1943*. N.-Y.: Enigma books [in English].
2. Bernadotte, E. Schmitt & Hon., Margaret Lambert & others (Eds.) (1953). Ministerialdirektor Wohlthat to Ministerialdirektor Wiehl. Berlin, December 1, 1938. *Documents on the German Foreign Policy 1918–1945, Series D. (1937–1945), Volume V, Poland; the Balkans; Latin America; The Smaller Powers June 1937 — March 1939, 345*, Washington: United States Government printing office [in English].
3. Iłski, Z. & Malkewicz, A. (2015). Problem autonomii Zakarpacia w okresie przynależności do Czechosłowacji (1919–1939). *Rehionalna polityka: zakonodawcze rehuliuвання ta praktychna realizatsiia: materialy Pershoi Mizhnar. nauk-prakt. konf. (Kyiv, 24–25 lystopada 2015 r.)*, 284–298, K.-Ternopil: Aston [in Polish].
4. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Ed.) (1951). The Chargé d' Affaires in Czechoslovakia to the Foreign Ministry. Telegram. Prague, October 17, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939, 81*, Washington: United States Government printing office 81 [in English].
5. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Ed.) (1951). The Minister in Hungary to the Foreign Ministry. Telegram. Budapest, October 20, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich, October 1938 — March 1939, 94*, Washington: United States Government printing office [in English].
6. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Ed.) (1951). Memorandum by an Official of the Foreign Minister's Personal Staff. Munich, October 14, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich, October 1938 — March 1939, 73*, Washington: United States Government printing office [in English].
7. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Ed.) (1951). Memorandum by an Official of the Foreign Minister's Personal Staff. Munich, October 19, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich, October 1938 — March 1939, 90–91*, Washington: United States Government printing office [in English].
8. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Ed.) (1951). Circular of the State Secretary. Telegram. Berlin, October 3, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939, 18*, Washington: United States Government printing office [in English].
9. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Ed.) (1951). Circular of the Director of the Political Department. Telegram. Berlin, October 1, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939, 8*, Washington: United States Government printing office [in English].
10. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Ed.) (1951). Circular of the State Secretary. Telegram. Berlin, October 10, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939, 52*, Washington: United States Government printing office [in English].
11. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Eds.) (1951). The Chargé d' Affaires in Czechoslovakia to the Foreign Ministry. Telegram. Prague, October 4, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945. From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich, October 1938 — March 1939, 31*, Washington: United States Government printing office [in English].

12. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Eds.) (1951). Memorandum by the States Secretary. Berlin, October 1, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945*. From the archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich, October 1938 — March 1939, Washington: United States Government printing office, p. 8 [in English].
13. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Eds.) (1951). Memorandum by the Director of the Political Department. Berlin, October 7, 1938. *Documents on German Foreign Policy, 1918–1945*. From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939, 48, Washington: United States Government printing office [in English].
14. John, W. Wheeler-Bennett & Raymond, James Sontag & others (Eds.) (1951). Note verbale from the British Embassy. Berlin, 1st October, 1938. *Documents on German Foreign policy, 1918–1945*. From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937–1945), Volume IV, The aftermath of Munich. October 1938 — March 1939, 7, Washington: United States Government printing office [in English].
15. Lloyd-Dzhordzh, D. (1957). *Pravda o mirnykh dogovorakh*. Vol. 2, M.: Izdatelstvo inostrannoï literatury [in Russian].
16. Maltsev, V. & Spachil, D. & other. (Ed.). (1979). Soglashenie, zakliuchennoie mezhdou Germaniei, Velikobritaniei, Frantsiei i Italiei v Miunkhene. 29 sentiabria 1938 g. *Dopolnitelnaia deklaratsiia, # 1, Dokumenty po istorii miunhenskogo sgovora, 1937–1939*, 331, M.: Izdatelstvo politicheskoi literatury [in Russian].
17. Marina, V. (2003). Zakarpatskaia Ukraina (Podkarpatskaia Rus) v politike Benesha i Stalina. 1939–1945. Dokumentalni ocherk. M.: Novyi khronograf [in Russian].
18. Naumov, A. (2007). Diplomaticheskaia borba v Yevrope nakanune Vtoroi mirovoi voiny. M.: ROSSPEN [in Russian].
19. Nikolson, G. (1945). Kak delalsia mir v 1919 g. M.: Gospolitizdat, 150 p. [in Russian].
20. Pushkash, A. (2006). Tsivilizatsiia ili varvarstvo: Zakarpacie 1918–1945. M.: Izdatelstvo «Yevropa» [in Russian].
21. Pushkash, A. (Ed.). (1962). Shifrovannaia telegramma ministra inostrannykh del Kalmana Kanya poslanniku v Chehoslovakii Yanoshu Vetshteinu. Budapesht, 3 oktiabria 1938 g. *Vengriia i Vtoraia mirovaia voina. Sekretnyie diplomaticheskies dokumenty po istorii kanuna i perioda voiny*, 111, M.: Izdatelstvo inostannoï literatury [in Russian].
22. Pushkash, A. (Ed.). (1962). Shifrovannaia telegramma nachalnika kantseliarii ministra inostrannykh del Vengrii Ishtvana Chaki ministru inostrannykh del Vengrii Kalmanu Kanya. Rim, 14 oktiabria 1938 g., 114. *Vengriia i Vtoraia mirovaia voina. Sekretnyie diplomaticheskies dokumenty po istorii kanuna i perioda voiny*. M.: Izdatelstvo inostannoï literatury [in Russian].
23. Stercho, P. (1994). Karpato-ukrainska derzhava: do istorii vyzvolnoi borotby karpatskykh ukrainsiv u 1919–1939 rokakh. Lviv: «Za vilnu Ukrainu» [in Ukrainian].
24. Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky [in Czech]. https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html
25. Zemskov, I. & others. (Ed.). (1981). Zapis besedy A. Gitlera s premier-ministrom Velikobritanii N. Chamberlenom. 22 sentiabria 1938 g. *Dokumenty i materialy kanuna Vtoroi mirovoi voyny. 1937–1939*, Vol. 1, 201–210, M.: Izdatelstvo politicheskoi literatury [in Russian].

Дата надходження статті до редакції: 20.11.2019.